

## TİRE NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ TEFSİRE DAİR YAZMA ESERLER -II-(NECİP PAŞA KISMI)

Nurdoğan TÜRK\*

### Özet

*İzmir Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki eserler "Necip Paşa" ve "Diğer Vakıf" olmak üzere iki kısımda tasnif edilmiştir. Bu çalışmada Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 1147 yazma eserden "Necip Paşa Kısmı"ndaki tefsire dair toplam 67 eserden 37 yazma eser hakkında bilgi verilmiştir. Diğer 30 yazma eser aynı unvanlı I numaralı makalede tanıtılmıştır. Bu eserlerden bazılarının VII. yüzyıla ait olması, değerlerini bir kat daha artırmaktadır. Kütüphanedeki eserlerden bir çoğu günümüzde asıl dillerinde yayımlanmış, birçok dile çevrilmiştir. Kütüphaneye 671 eseri vakfeden bânî Mehmed Necip Paşa, bu önemli kütüphanede zengin bir kitap koleksiyonunun oluşmasına vesile olmuştur. Eserler, kültür hayatımıza hizmet etmiştir. Fakat bugünkü haliye kütüphane keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir.*

**Anahtar Kelimeler:** Kur'ân, Tire, Necip Paşa, Kütüphane, Tefsir, Vakıf, Yazma.

### IN THE LIBRARY OF TİRE NECİP PAŞA TO THE INTERPRETATION RELATING MANUSCRIPTS II

#### Abstract

*Necip Pasha Works in the Izmir Tire Library "Necip Pasha" and "Other Foundation" are classified in two parts. In This study are given information about manuscripts of " Chapter Necip Pasha " in the that commentary of 30- 67 A total Works. In other 30 manuscripts has been introduced same titled first number article. some of these works to be century of VII., values increases still more. Necip Mehmed Pasha Who devoted his 671 work to the Library, a treasure waiting to be discovered this important library in theTire led to the introduction a rich collection of boks and has served the our cultural life.*

**Key words:** Qur'an, Tire, Necip Pasha, Library, Tafsir, Foundation, Manuscript.

---

\* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, İzmir Foça Müftüsü (dr\_nrdgn@hotmail.com)

## Giriş

Yegane sahası Kur'ân olan tefsir alanıyla ilgili Asr-ı Saâdet'ten beri birçok çalışma yapılmış ve eserler yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları diğerlerine nazaran daha az bilinmekte ve müracaat edilmektedir. Kütüphanelerimizde bulunan tefsire dair eserlerden bir çoğunun yapılan araştırmalarla ilim dünyasına kazandırıldığı bilinmektedir. Biz de bu çalışmamızla bir yazma eser kütüphanesi olan Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde<sup>1</sup> bulunan tefsire dair eserleri tespit ederek tefsir alanına katkı sağlamaya çalıştık.

## Tire Necip Paşa Kütüphanesi

Tire Necip Paşa Kütüphanesi, II. Mahmud dönemi devlet adamlarından Gürcü Mehmed Necip Paşa tarafından 1243/1827 yılında yaptırılmıştır. Mimari açıdan tamamen bağımsız olan bu kütüphane, Tire'nin en önemli kültür ve sanat zenginliklerindedir<sup>2</sup>. Mehmed Necip Paşa'nın Tire'ye böyle bir eser kazandırmasının nedeni kesin olarak bilinmemektedir. Necip Paşa Kütüphanesi, içerisinde çeşitli meyve ve çam ağaçlarıyla çiçek tarlalarının yer aldığı 845 metre karelik bir bahçe içerisine klasik devir Osmanlı mimarî üslûbu ile inşa edilmiş olup, kare şeklinde ve tek mekanlıdır<sup>3</sup>.

Kütüphanedeki toplam kitap sayısı, Cumhuriyet döneminde ilave edilen 9 bine yakın sayıda Türkçe eserler ile birlikte bugün 13 bine ulaşmaktadır. Kitapların 1147 adedi yazma, 1135 adedi değerli basma olmak üzere ciltli toplam 2282 adedi Osmanlı dönemine ait Arapça, Farsça ve Osmanlıca eserlerden oluşmaktadır. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilen ve “*Necip Paşa Vakfı*” adıyla tasnif edilen 671 adet eser vardır. Bunların dışında, kütüphaneye sonradan kazandırılan ve “*Diğer Vakıf*” adı ile tasnif edilen 1611 eser bulunmaktadır.

174

Kütüphanedeki önemli eserlerden bazıları, 1948 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Genel Müdürlük Kütüphanesi'ne alınmıştır. Bu eserler arasında, 99/717 yılında Hasan el-Basrî'nin yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'den Mehmed b. İdrîs tarafından istinsah edilen *Kur'ân-ı Kerîm*<sup>4</sup>, Fahrüddîn er-Râzî'nin *Mefâtihu'l-Ğayb* adıyla meşhur *Tefsîr-i Kebîr*, *Tefsîr-i Isfahânî*, *Mecmua-i Zâifî*, *Bidâyetü'l-Mübtedî* ve *Mehmed Selim Tahrânî Dîvânı* kayda değer eserlerdir. Kütüphane, araştırmacı ve okuyuculara mikrofilm hizmeti sunmaktadır.

<sup>1</sup> Tire Necip Paşa Kütüphanesi hakkında geniş bilgi almak için bk. Bayraktar, M. Sami, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, Sayı:11, s.1-16.

<sup>2</sup> Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988, s. 273.

<sup>3</sup> Yıldırım, Ali İhsan, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, Tire 2003, s. 9-16; Yıldırım, Ali İhsan, “Tire Kütüphanesi”, *DİA*, XXXII,494-495.

<sup>4</sup> Halen Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde sergilenmektedir.

## Metod

Kütüphanedeki eserler “*Necip Paşa Kısmı*” ve “*Diğer Vakıflar Kısmı*” olarak iki kısımda tasnif edilmiş olup, iki adet katalog vardır. Eserleri tanıtırken bu iki bölümü göz önünde bulundurduk. Makalede “NP” ile “*Necip Paşa Kısmı*”, “DV” ile “*Diğer Vakıflar Kısmı*” kastedilmektedir. Bu makalede hacmin aşmaması için Tire Necip Paşa Kütüphanesi’ndeki 1147 yazma eserden sadece “*Necip Paşa Kısmı*”ndaki tefsire dair toplam 67 eserden 37 yazma eser tanıtılacaktır. Diğer 30 yazma eser aynı unvanlı I numaralı makalede tanıtılmıştır<sup>5</sup>. “*Diğer Vakıflar Kısmı*”ndaki tefsire dair 39 yazma eseri ise “Tire Necip Paşa Kütüphanesi’ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler III (Diğer Vakıflar Kısmı)” adlı makalede tanıtacağız.

Eserlerin tanıtımında, imkân dâhilinde sayfa sayısı ve düzenleri, satır sayıları, kullanılan mürekkep renkleri vb. teknik bilgileri geniş şekilde vermeye çalıştık. Önce sıra numarası, sonra sırasıyla demirbaş kayıt numarası, alfabetik olmak üzere eser adı, müellifin ismi, müellifin doğum ve ölüm tarihleri, (varsa) eserin müstensihî ve istinsah tarihi, dili, yazım hattı, satır ve varak adedi bilgilerini sıraladık. Eserlerin tam adı, ilgili müellife ait olup olmadığı, müelliflerin doğum ve ölüm tarihi hususlarında başka kaynaklara da müracaat etmek suretiyle bilgileri en doğru şekilde vermeye çalıştık. Kütüphaneden faydalanmak isteyenlere kolaylık olması bakımından tespitini yaptığımız tefsire dair eserlerin bazısı hakkında diğerlerine nazaran daha geniş bilgi vermeye gayret ettik. Sanatsal özelliği ve değeri olan eserleri, iç sayfalardan bir fotoğraf ve kalın punto ile verdik. Eserlerle ilgili bilgileri en doğru şekilde vermek için internet ortamında online kütüphane kayıtlarından, özellikle de Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Türkiye yazmaları üzerine hazırladığı web sayfası<sup>6</sup> ile İSAM Kütüphanesi<sup>7</sup> kayıtlarından, DİA’nın ilgili maddelerinde yer alan bilgilerden ve diğer kaynaklardan istifade ettik. Ayrıca hem yazmaları mümkün mertebe tanıtabilmek, hem de bunlar üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir nebze yardımcı olabilmek için yazmaların tespit edebildiğimiz bilgilerini, matbularını, çevirilerini, üzerlerine yapılmış olan çalışmaları ve gerektiğinde müellifle ilgili bilgileri de ekledik.

175

## Tire Necip Paşa Kütüphanesi “*Necip Paşa Kısmı*”ndaki

### Tefsire Dair Yazma Eserler

1. NP/019 demirbaş numarada kayıtlı; *Meâlimu’t-Tenzîl*<sup>8</sup> (1. Cilt),

<sup>5</sup> Bk. Türk, Nurdoğan, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi’ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler I (Necip Paşa Kısmı)”, basılmamış makale (I. ve II. makale birlikte yayımlanacaktır), 2014.

<sup>6</sup> T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, [www.yazmalar.gov.tr](http://www.yazmalar.gov.tr) (online kaynak).

<sup>7</sup> İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).

<sup>8</sup> Rivâyet ağırlıklı bir tefsir olan Begavî Tefsiri, sonraki tefsirlere, özellikle de Hâzin’in tefsîrine kaynaklık yapmış önemli bir kitaptır. Ali Turgut “...Bigalı Kadri Mehmed Efendi (ö. 1042/1632) tarafından tercüme edilerek IV. Murad’a hediye edilmiştir.” diyerek Begavî’nin bu tefsirinin Türkçe’ye tercüme edildiğini bildirmekle birlikte bunu bir kaynağa dayandırmamış ve başka bir ayrıntıya yer vermemiştir. (Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve*

Muhyissünne el-Huseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Beğavî (ö. 516/1122). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 27 satırlı 542 varaktır. Varak ebatı 295x200 (210x125 mm.)'dir. Taraklı ebru ile kaplanmış cildbendi vardır. Yazma haki<sup>9</sup> renk deri mülemma şemse cilttir. Avrupa aslan ve kraliyet arması filigranlı kağıt kullanılmıştır. Şemselerde bulut ve hatal grubu bir desen yer almaktadır. Zencerek<sup>10</sup>lerin etrafı iki sıra ince altın cetvelle çevrilidir. Sertap üzerine yekşah demiriyle süslemeler yapılmıştır.

2. NP/020 demirbaş numarada kayıtlı; *Meâlimu't-Tenzîl* (2. Cilt), Muhyissünne el-Huseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Beğavî (ö. 516/1122). 1093/1682 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 356 varaktır. Varak ebatı 290x200 (225x130 mm.)'dir. Meryem sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Alt ve üst kapakları bülbül yuvası ebru ile kaplı cildbendi vardır. Kartuş paftalı vişne renk renkli soğuk gömme cilttir. Şemse, salbek ve köşebentlerde rûmî motiflerinden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. Cilt işçiliği kötüdür. Kapaklar üzerinde yer yer kurt delikleri vardır. Metin aralarında kararmalar görülmektedir.



NP/583 İç Sayfa

3. NP/583 demirbaş numarada kayıtlı; *Mecmau Bihâri'l-Envâr fî Garâibi't-Tenzîl ve Letâifi'l-Ahbâr*<sup>11</sup>, Cemâluddîn Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî el-Fettenî<sup>12</sup> (ö. 986/1578).

*Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 240). Hilmi Ziya Ülken de bu tefsirin İngiliz Kerim Efendi (ö. 1303/1886) diye şöhret yapan Amasya Akdağlı Kerim Efendi tarafından tercüme edildiğini söyler. Ancak tercümeyle ait herhangi bir bilgi veya nüshaya rastlanamamıştır. (Birişik, Abdülhamit, "Osmanlıca Tefsir Tercümeleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Mevâhib-i Aliyye'si", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı:1, s. 57). Eser birçok kez neşredilmiştir: *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk.: ve thr. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Dâmiriyye, Süleyman Müslim el-Haraş), Dâru Tîbe, 2. Baskı, Riyad, 1993-1997; *Tefsîru'l-Beğavî*, (thk.: Halid Abdurrahman el-Ak Mervan Suvar), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987-1992; *Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420; *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (Hâzin'le birlikte), Beyrut, 1995; *Meâlimu't-Tenzîl*, Dâr-ı İbn-i Hazm, Beyrut, 2002. Eserin Süleymaniye (125 nüsha), Erzurum İl Halk (15980), Kütahya Vahid Paşa (1622, 2848, 1037), Halil Hamit (1870, 2096), Samsun Gazi (1046), İskilip Halk (1025) ve Ankara Millet (6300) kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur.

<sup>9</sup> Yeşile çalan toprak rengidir.

<sup>10</sup> Hat ve tezhip sanatında kullanılan bordür süsleme unsurudur.

<sup>11</sup> Fettenî'nin en meşhur eseri olup şeyhine atfen hazırladığı büyük bir Kur'an ve hadis lügatidir. Kitabın hadislerle ilgili kısmı Kütüb-i Sitte hadislerindeki garîb kelimeleri ihtiva etmektedir. Eser, 1994 yılında Medine'de Mektebetü'l-İmân, 1867 yılında Hindistan Lucknow'da Matbaa-i Münşi Nevl-i Kişver tarafından iki kez -ki bu baskılar, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud Efendi, 5401, 5404) mevcuttur- ve 1993 yılında Habîbürrahman el-A'zamî'nin tahkikiyle Kahire'de Dâru'l-Kütübü'l-İslamiyye tarafından yeniden neşredilmiştir. Eserin Bağdat el-Merkezu'l-Vatanî Kütüphanesi'nde (2538) yazma nüshası vardır.

<sup>12</sup> Hindistan'da yetişen hadîs âlimlerindedir. Fettenî nisbetiyle meşhûr olmuştur. Hindistan'ın Kücerât eyâletinde bulunan Fetten kasabasında doğmuş, Ücceyin denilen yerde şehid edilmiştir. Fetten'de medfûndur. (Nizami, K.A., "Fettenî", *DİA*, XII,486).

1056/1646 tarihinde Şeyh İsmâil tarafından ta'lik hatla istinsah edilmiştir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. 31 satırlı 617 varaktır. Varak ebatı 285x165 (215x95 mm.)'dir. Su yolu filigranlı nohudi renk ince âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. İlk iki sayfa ince kuzulu kalın altın cetvelli, diğer sayfalar kırmızı cetvellidir. Eserin unvan sayfası tezhibi ikلیل formdadır. Pembe renkli ince arasuyu ile çevrilen tezhipli alanın üst kısmının tam ortasında limon küfü renkle ortabağ bulut motifi bulunur. Ortası şemse formunu almış olup, altın zeminlidir. Yatay dikdörtgenin ortası kağıt zemin olup, üzerinde “*Bismillâhirrâhmânirrahîm Rabbi yessir ve temmim bi'l-hayr*” ibaresi yer alır. Bezemelerde işçilik ve desen kabadır. Cildi kiraz renk deridir. Deffelerin arasuyu iki tarafı ince altın cetvelli zencirek demiriyle işlenmiş altın şeritli bezelidir. 3 cilt bir aradadır. 1. Cildin serlevha sayfası ile cilt kenarları halkerlidir. 1. Cildin serlevha tezhibi, 2. ve 3. Cilt tezhiplerine göre daha itinalı ve düzgündür. Cildi, şirazesı ve kağıt özellikleri iyi durumdadır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

4. NP/023 demirbaş numarada kayıtlı; *Mecmau'l-Bahreyn ve Matlau'l-Bedreyn alâ Tefsîri'l-Celâleyn*<sup>13</sup> (1. Cilt), Bedruddîn Muhammed b. Muhammed el-Mısırî el-Kerhî (ö. 1006/1597). 1122/1710 tarihinde Mansûr b. Muhammed b. Bedîr tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 33 satırlı 288 varaktır. Varak ebatı 305x195 (220x115 mm.)'dir. Şal desen ebru kaplı cildbendi vardır. Açık kahverenk deri alttan ayırma şemse cilttir. Miklebi ve şirazesı sağlamdır. İç kapaklar koyu kahverenk deri ile kaplıdır. Avrupa harf ve arslan filigranlı kağıt kullanılmıştır. İşçiliği ve deseni gayet kaba olan mürekkep tezhipli serlevhası vardır.

177

5. NP/024 demirbaş numarada kayıtlı; *Mecmau'l-Bahreyn ve Matlau'l-Bedreyn alâ Tefsîri'l-Celâleyn* (2. Cilt), Bedruddîn Muhammed b. Muhammed el-Mısırî el-Kerhî (ö. 1006/1597). 1122/1710 tarihinde Mansûr b. Muhammed b. Bedîr tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 33 satırlı 320 varaktır. Varak ebatı 305x195 (220x115 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Açık kahverenk deri alttan ayırma şemse cilttir. Miklebi ve şirazesı sağlamdır. İç kapaklar kapak rengi deri ile kaplıdır. Avrupa harf ve arslan filigranlı kağıt kullanılmıştır. İşçiliği ve deseni gayet kaba olan mürekkep tezhipli serlevhası vardır.

6. NP/026 demirbaş numarada kayıtlı; *en-Nehru'l-Mâdd mine'l-Bahr fi't-Tefsîr*<sup>14</sup> (3. Cilt), Ebû Hayyân Esîruddîn Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, (ö. 745/1344). 796/1393 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Enbiyâ sûresi ile başlar. 25 satırlı 191 varaktır. Varak ebatı 290x200 (195x130 mm.)'dir. Kumlu hatip ebru<sup>15</sup> kaplı cildbendi vardır. Cilt ise bülbül yuvası ebru kaplıdır. Miklebi ve şirazesı sağlamdır. İç kapaklar koyu turuncu renk kağıt ile kaplıdır.

<sup>13</sup> Süleymanive (Avasofva. 299. 300: Esad Efendi, 241) ve Nuruosmaniye (452) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

<sup>14</sup> *el-Bahrü'l-Muhît* adlı eserini çok geniş bulan müellif, tekrar ele almış ve ihtisar ederek iki cilt haline getirmiş ve *en-Nehru'l-Mâdd mine'l-Bahr* adını vermiştir. 1403/1983 yılında Beyrut'ta (*el-Bahrü'l-Muhît* kenarında) neşredilmiştir. Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (68/1-3) yazma nüshası mevcuttur.

<sup>15</sup> Ayasofya'da Hatiplik yapan Hatip Mehmet Efendi'nin yaptığı ebruya verilen addır.

Avrupa taç armalı filigranlı kağıt kullanılmıştır. Hafif derecede kurtlanma emaresi vardır.

7. NP/008 demirbaş numarada kayıtlı; *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*<sup>16</sup> (1. Cilt), İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-Celvetî el-Bursevî (ö. 1137/1725). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 37 satırlı 498 varaktır. Varak ebatı 310x210 (250x140 mm.)'dir. Tek sayfa mihrabiye serlevhanın deseni kırmızı mürekkeple yapılmış penç ve yaprak motiflerinden oluşmuştur. İlk iki sayfa 3 mm. kalınlığında kırmızı renkli cetvelle çevrilidir. Bitiş sayfasında muska koltuk yerleri belirtilmiş fakat içleri boştur.

8. NP/009 demirbaş numarada kayıtlı; *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (2. Cilt), İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-Celvetî el-Bursevî (ö. 1137/1725). 1227/1812 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 37 satırlı 518 varaktır. Varak ebatı 295x210 (245x140 mm.)'dir. Mihrabiye tek sayfa serlevha, kırmızı mürekkeple çizilmiş yaprak ve mine desenlerinden oluşmaktadır. İlk iki sayfa ince ve kalın olmak üzere kırmızı renkli cetvellerle, diğer sayfalar çift sıra ince kırmızı renkli cetvelle çevrilmiştir. Bitiş sayfasında yine kırmızı renkli cetvellerle tezhipli alanlar ayrılmış olup içleri boştur.

9. NP/010 demirbaş numarada kayıtlı; *Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (3. Cilt), İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-Celvetî el-Bursevî (ö. 1137/1725). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 37 satırlı 697 varaktır. Varak ebatı 310x210 (240x140 mm.)'dir. Serlevha kısmı birinci ve ikinci ciltlerle aynı özelliktedir. Bitiş kısmı cetvellerle iki bölgeye ayrılarak tezhip yapılmak üzere düzenlenmiş fakat yerler boştur.

10. NP/053 demirbaş numarada kayıtlı; *es-Sîrâcu'l-Münîr fî Tefsîri'l-Kur'ân*<sup>17</sup> (1. Cilt), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî el-Hatîbu's-Şîrbînî

178

<sup>16</sup> İsmail Hakkı Bursevî'nin en meşhur ve en kıymetli eseridir. Yirmi üç sene gibi uzun bir zaman zarfında telif edilmiştir. Eserin Osmanlı döneminde birçok baskıları yapılmış, Muhammed Ali es-Sâbûnî *Tenvîru'l-Ezhân min Tefsîri-i Ruhu'l-Beyân* (I-IV, Beyrut-Dimesşk, 1410/1988) adıyla ihtisar etmiş, ihtisar edilen tefsir *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsîri* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (I-X, Damla Yayınevi, İstanbul, 1994). Tefsirin Ömer Faruk Hilmi ve Osman Şen tarafından *Rûhu'l-Beyân Tefsîri; Tam Metin Tercüme* adıyla yapılan bir çevirisi daha vardır (Osmanlı Yayınevi, İstanbul, 2010). Eser ayrıca 2007 yılında İstanbul'da Erkam Yayınları tarafından (Red. H. Kamil Yılmaz, Abdullah Sert, Mustafa Eriş, Ali Namlı; çev.: Heyet) 12 cilt olarak Türkçe yayımlanmıştır. Erkam Yayınları tarafından hazırlatılıp sunulan bu eser ise; *Rûhu'l-Beyân*'ın on ciltlik İstanbul baskısından yapılan tercümedir. Diğer bazı baskıları şunlardır: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985; Dersâdet, İstanbul, 1331; I-X, 1. Baskı, Beyrut, 2003; Eser Kitabevi, İstanbul, 1969; I-V, Kahire Bulak Matbaa-i Âmire, 1255; I-V, Matbaa-i Nefise, İstanbul, 1306. Eserin Süleymaniye (Bağdatlı Vehbi, 113; Esad Efendi, 87; Halet Efendi, 49; Hamidiye, 75-77; Pertev Paşa, 30; Yahya Tevfik, 1367), Hacı Selim Ağa (Hüdai Efendi, 58), Edirne Selimiye (71-73, 209), Ankara Milli (517, 926), Ankara Bölge (28, 29), Manisa İl Halk (519, 809, 6059, 4360), Bursa İnebey (60-62, 163, 612), Kastamonu İl Halk (2873-2874) ve İstanbul Millet (Arabi, 173, 203) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

<sup>17</sup> Eserin tam adı *es-Sîrâcu'l-Munîr fî'l-İnâneti alâ M'arifeti ba'di Me'ânî Kelâmî Rabbine'l-Hakîm'il-Habîr*'dir. Bu tefsirini Medine'den Kâhire'ye döndüğünde bazı dostlarının isteği üzerine yazmıştır. Tefsirinde daha çok tercih edilen kavilleri benimsemiş ve uygun görülmeyen kavilleri tekrarlamamış ve uzatmadan kaçınmıştır. Gerek kelâmî tartışmalara, gerekse itikâdî hem rivâyet, hem de dirâyet metodlarının ikisini birden câmiidir. Müellifin daha çok Fahreddîn Râzî'den nakiller yaptığı göze çarpmaktadır. (Turgut, *Tefsîr Usûlü ve*

(ö. 977/1569). 1151/1737 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Fâtiha sûresi ile başlar, En'âm sûresi ile biter. 25 satırlı 293 varaktır. Varak ebatı 205x160 (165x100 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi taba renkli deri olup deffeleri ve miklebinde şemse motifleri vardır. Sırtı tamir görmüştür. Şirazesi sağlamdır. Normal âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

11. NP/054 demirbaş numarada kayıtlı; *es-Sîracu'l-Münîr fî Tefsîri'l-Kur'ân* (2. Cilt), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi el-Hatîbu'ş-Şîrbînî (ö. 977/1570). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. A'râf sûresi ile başlar, İsrâ sûresi ile biter. 25 satırlı 450 varaktır. Varak ebatı 210x160 (165x100 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi taba renkli deri olup deffeleri ve miklebinde şemse motifleri vardır. Sırtı tamir görmüştür. Şirazesi sağlamdır. Normal âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

12. NP/055 demirbaş numarada kayıtlı; *es-Sîracu'l-Münîr fî Tefsîri'l-Kur'ân* (3. Cilt), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi el-Hatîbu'ş-Şîrbînî (ö. 977/1570). 1155/1742 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Kehf sûresi ile başlar, Fâtır sûresi ile biter. 25 satırlı 560 varaktır. Varak ebatı 210x160 (165x100 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi taba renkli deri olup deffeleri ve miklebinde şemse motifleri vardır. Sırtı tamir görmüştür. Şirazesi sağlamdır. Normal âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

13. NP/056 demirbaş numarada kayıtlı; *es-Sîracu'l-Münîr fî Tefsîri'l-Kur'ân* (4. Cilt), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi el-Hatîbu'ş-Şîrbînî (ö. 977/1570). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. Yâsîn sûresi ile başlar, Hadîd sûresi ile biter. 25 satırlı 437 varaktır. Varak ebatı 210x160 (165x100 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi taba renkli deri olup deffeleri ve miklebinde şemse motifleri vardır. Sırtı tamir görmüştür. Şirazesi sağlamdır. Normal âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

179

14. NP/057 demirbaş numarada kayıtlı; *es-Sîracu'l-Münîr fî Tefsîri'l-Kur'ân* (5. Cilt), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi el-Hatîbu'ş-Şîrbînî (ö. 977/1570). 1157/1744 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Mücâdele sûresi ile başlar, Nâs sûresi ile biter. 25 satırlı 363 varaktır. Varak ebatı 210x160 (165x100 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine ebru kaplı cildbendi vardır. Cildi taba renkli deri olup deffeleri ve miklebinde şemse motifleri vardır. Sırtı tamir görmüştür. Şirazesi sağlamdır. Normal âherli kağıt üzerine yazılmıştır.

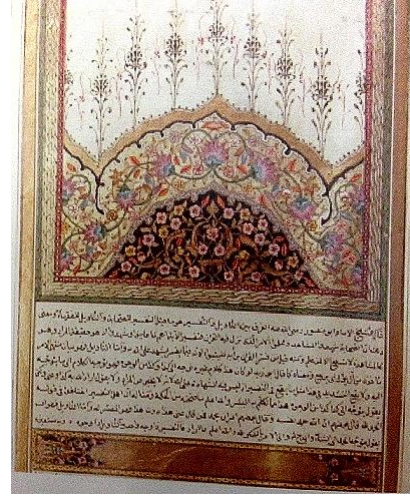
15. NP/033 demirbaş numarada kayıtlı; *Tebisretü'l-Mütezekkir fî Tefsîri'l-Kur'ân*<sup>18</sup> (1. Cilt), Muvaffakuddîn Ahmed b. Yûsuf b. Hasan eş-Şeybânî el-Kevâşî

*Kaynakları*, s. 261). Eser, 2004'de Beyrut'ta (Tahrîc ve Ta'lik: Ahmed İzzu İnaye Dimaşki) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî tarafından 8 cilt, Beyrut'ta Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye (t.y.), Hayriye Matbaası (t.y.), 1868'de Matbaa el-Kübâ el-Âmiriyye tarafından ve 2012'de Kahire Bulak Matbaa-i Âmire tarafından 4 cilt olarak neşredilmiştir. Konya Bölge (412, 413), Nuruosmaniye (315, 316) ve Edirne Selimiye (4521/1-5) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

<sup>18</sup> Tefsirin dirâyet yönü ağır basmaktadır. Önsözde müellif tarafından tefsire *Tebisretü'l-*

(ö. 680/1281). 750/1349 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 19 satırlı 298 varaktır. Varak ebatı 240x165 (175x115 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cildin alt, üst kapakları ve miklebi bülbül yuvası ebru kaplı olup, sırt ve sertap kısmı tarçın rengi deridir. Yazma büyük bir tamir geçirmiş olduğu görülmekte ve sayfalarda hem rutubet izleri, hem de mürekkepten kaynaklanan kararmalar vardır.

16. NP/034 demirbaş numarada kayıtlı; *Tebsiretü'l-Mütezekkîr fî Tefsîri'l-Kur'ân* (2. Cilt), Muvaffakuddîn Ahmed b. Yûsuf b. Hasan eş-Şeybânî el-Kevâşî (ö. 680/1281). 750/1349 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 198 varaktır. Varak ebatı 260x175 (175x135 mm.)'dir. Büyük boy kumlu hatip ebrulu cildbendi vardır. Kahverenk deri, soğuk gömme şemse cilt örneğidir. Sırt ve sertap kısımları tamir görmüştür. Cilt iç kapakları pembe renk kağıt kaplıdır. Yan kağıt Avrupa harf filigranlıdır. Yazmanın ilk sayfaları çok yıpranmış olup ve yer yer kurt yeniği izleri görülmektedir.



NP/003 İç Sayfa

17. NP/003 demirbaş numarada kayıtlı; *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne (Te'vilâtu'l-Kur'ân)*<sup>19</sup>,

*Mütezekkîr ve Tezkiretü'l-Mütebessir* adı kaydı konulmuştur. Eser, bazı kütüphanelerde (Beyazıt Devlet, Afyon Gedik, İskilip Halk ve Burdur İl Halk Kütüphaneleri) *Tefsîri'l-Kevâşî* adıyla kaydolunmuştur. Müellif bu tefsirini ihtisar etmiş ve *et-Telhîs fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz* adını vermiştir. Mehmet Mahfuz Ata tarafından 1998'de "Kevâşî ve Tefsirdeki Metodu" adlı doktora çalışması yapılmıştır. Eserin Beyazıt Devlet (Beyazıt, 310, 8220), Atif Efendi (Atif Efendi, 226), Samsun Gazi (884, 901), Ankara Milli (530, 18262), Balıkesir İl Halk (91), Konya Bölge (01), Çorum Hasan Paşa (252), Akseki Halk (01) ve Süleymaniye (Çorlu Ali Paşa, 42; Düğümlü Baba, 22; Esad Efendi, 49, 153-154; Fatih, 378; H. Hüsnü Paşa, 73; Hacı Mahmud Efendi, 85-86,94; Harput, 155; Kasıdecizade, 665; Laleli, 224; Serez, 188; Süleymaniye, 126; Yazma Bağışlar, 17) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. Bk. [www.yazmalar.gov.tr](http://www.yazmalar.gov.tr), <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 23 Ekim 2013).

<sup>19</sup> *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne, Te'vilâtu'l-Kur'ân, Te'vilâtu Ebî Mansur el-Mâtürîdî fî't-Tefsîr, Te'vilâtu'l-Kur'âni'l-Mecîd* gibi isimlerle zikredilen bu eser, sadece tefsir değil; kelam, fıkıh, fıkıh usulü, hadis, dil mantık Kur'ân semantığı gibi alanlarda da önemli bir kaynaktır. Semerkandî, Te'vilât'ın Hanefî mezhebinin Kur'ân'a mutabakatını açıklayan bir tefsir olduğunu belirtmektedir. İsim, müellife ait olmayabilir. Fakat el-Mâtürîdî'nin "Tefsir" yerine "Te'vil" kelimesini tercih ettiği kesin sayılabilir. *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne*, orta uzunlukta bir tefsir olup, klasik müfessirlerden farklı olarak âyetleri tek tek ve bölerek açıklarken Kur'ân'ın kendi konteks bütünlüğü içinde ele almayı ihmal etmez. Kur'ân'ın mantıkî ve aklî bir izahını yapar. Bu yüzden, eserine tefsir yerine Te'vilât adını vermiştir. Kendisinden önceki tefsirlere ihtiyaç hissettirmeyecek derecede güzel olan bir tefsirdir. Tefsirinde, Mücessime, Müşebbihe, Mu'tezile ve Haşeviyye'ye karşı sistemleştirdiği Ehl-i Sünnet akîdesini savunmuştur. Ebu Mansûr, Kur'ân tefsirindeki bütün maharetini bu eserinde ortaya koymuş ve İbn Ebi Hâtim, et-Taberî, İbnü'l-Münzir gibi rivâyet tefsirlerinden sonra dirâyet tefsirinin ilk örneklerinden biri olmuş ve ez-Zamahşeri, Fahrüddin er-Râzî gibi müfessirler, büyük ihtimalle ondan yararlanmışlardır. Metinde bazı *قال أبو منصور* ve *قال الشيخ* gibi ibareler bazı kimselerin "Bu eser Ebu Mansûr'un olmayıp, talebeleri tarafından yazılmıştır." demelerine yol açmıştır. Fakat onun imlâ sureti ile yazdırılmış olması, eserin kendisine nispetine gölge düşüremez. Kendisi hakkında yazan bütün tercüme-i hâl sahipleri, bu kitabın el-Mâtürîdî'ye ait olduğunda ittifak etmişlerdir. Ekserisi İstanbul kütüphanelerinde olmak üzere 50 kadar yazma nüshası bilinmektedir. Atif Efendi (76-77). Nuruosmaniye (122-125) ve Köprülü (47, 48) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. Tahkiki için yapılan çalışmalar tamamlanmamıştır. Mustafizurrahmân (Bağdat, 1983) Fâtîha ve Bakara sûrelerinin,



Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî el-Mâtürîdî (ö. 333/944). 1165/1751 tarihinde Mustafâ b. Muhammed b. Ahmed tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. 47 satırlı 631 varaktır. Varak ebatı 350x135 (255x135 mm.)'dir. Cildi kızıl kahverengi deri cilt olup, alttan ayırma şemse tarzındadır. Şemse, salbek ve köşebentlere hatayî grubu çiçeklerden oluşan kabartma bir desen uygulanmıştır. Çok mükemmel bir işçilik ve desen özelliği göstermektedir. Kağıt özellikleri ve hattı kayda değer güzelliktedir. Avrupa harf filigranlı, ince ve âherli kağıt üzerine gayet itinalı şekilde yazılmıştır. Bütün sayfalar altın cetvellidir. Kubbeli tipteki unvan sayfası tezhibi 18. yy. süsleme özelliklerini göstermektedir. Cilt kapağı ve şirazesini yıpranmış olduğu için sayfaları ayrılmış durumdadır. Sûre başları deseni sade rûmî ve çiçek desenli tezhipli alanlarla çevrilidir. Bitiş sayfası tezhibi iki kısım şeklinde düzenlenmiş, üstte muska koltuklar içine penç ve yapraklardan oluşan bir desen yer alır. Klasik dönem bezeme anlayışının görüldüğü kaba bir örnek teşkil eder. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

18. NP/028 demirbaş numarada kayıtlı; *Te'vilâtu'l-Kur'ân*<sup>20</sup>, Kemâleddîn Abdürrezzâk b. Ahmed es-Sûfî el-Kâşânî (ö. 730/1330). 1052/1642 tarihinde

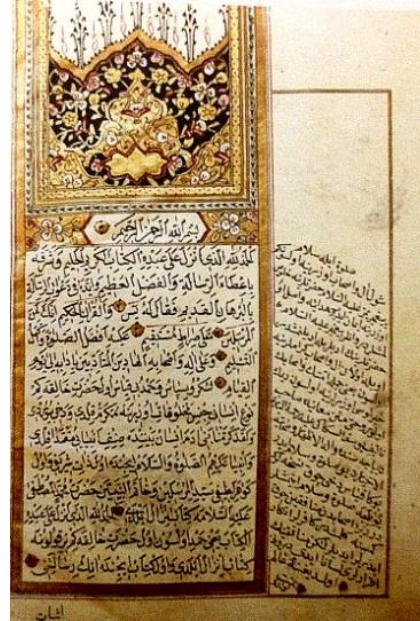
Muhammed Eroğlu (İstanbul, 1971) sadece Bakara sûresinin, İbrahim Avadayn ve Seyyid Avadayn (Kahire, 1971) ise sadece Fâtiha ve Bakara sûresinin 141. âyetine kadar tahkikini yapabilmişlerdir. Bu çalışma eserin tamamını tahkik etme amacıyla başlanmış olan bir caba olup ancak bilinemeven bir sebepten dolayı varım kalmıştır. Te'vilât'a. Osmanlı âlimlerinden Lâlezârî tarafından Fâtiha sûresinin 5. âyeti hakkında eserde ver alan açıklamalar üzerine *el-Yâküteü'l-Hamrâ* adıyla, Alâüddin es-Semerkindî (ö.575/1175) tarafından *Serh-i Te'vilât* adlı serhler yazılmıştır. Eserin ilk cildi 1971 yılında Kahire'de Avadevn kadesler tarafından neşredilmiştir. Muhammed Mustefizürrahman (Bağdat, 1983), Bekir Topaloğlu ve Ahmet Vanlıoğlu (İstanbul, 2003) tarafından kısmi neşirleri yapılmış, üzerinde kitap, makale ve tebliğ tarzında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Te'vilât, baştan sona Fâtıma Yusuf Haymî (Müessesetü'r-Risâleti'n-Nâşirîn, Beyrut, 2004) tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir. Ayrıca 2005'de Mecdî Ba Sellum'un tahkiki ile Beytut'ta Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından 10 cilt ve 2006'da İstanbul'da Dâru'l-Mizân tarafından neşredilmiştir. Ayşe Hümeyra Aslantürk tarafından Nisâ sûresi'nin tenkitli metin çalışması Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır. (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989). Türk İslâm kültürüne büyük hizmetler veren ve hala da İslâm araştırmacılarına büyük imkânlar sunan Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi tarafından Te'vilât'ın tahkikinin yaptırılmak üzere bir komisyona havale edildiği ve çalışmalarının devam ettiği bilinmektedir. Talip Özdes tarafından "İmam Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü Ehli's-Sünne* adlı eserinin tefsir ve metodolojisi açısından tahlil ve tanıtımı" adlı doktora tezi (Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst., 1997) çalışması yapılmıştır. Bk. Tuğlu, Nuri, "Mâtürîdî Kelâm Ekolu Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi", doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003, s. 35-39; Seber, Abdülkerim, "Te'vilâtü'l-Kur'ân'dan Necm Sûresi Tefsiri: Tercüme-Tahlil-Mukayese", *Bilimname Dergisi*, Kayseri 2006, sayı: 11, s. 100-101; Yıldırım, Suat, "İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân Tefsiri". *Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi*. İstanbul 2010. sayı: 90. s. 5; Akgöl, Muhittin. "Ebu Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l Kur'ân", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2001, sayı: 4, s. 57-67.

<sup>20</sup> Eser, 1283 yılında Kahire Bulak Matbaası tarafından 2 cilt olarak, 1301 yılında Haydarabâd ve 1968 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Yektâzu'l-Edebiyye tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca 2004 tarihinde Tahran'da Zeynep Pudine Agai tarafından Farsça'ya tercüme edilmiş ve İntişârât-ı Hikmet yayınevi tarafından neşredilmiştir. Beyazıt Devlet (Beyazıt, 517, 307; Veliyyüddin Efendi, 70), Süleymaniye (Hekimoğlu, 49; İzmir, 62; Turhan V. Sultan, 08), Hacı Selim Ağa (Hacı Selim Ağa, 41; Hüdai Efendi, 78, 81; Nurbani Yakub, 25), Zeytinoğlu (33), Nuruosmaniye (126), Konya Bölge (13, 124), Ankara Milli (928, 955, 17276), Amasya Beyazıt İl Halk (26, 4395), Akseki Halk (13), Kastamonu İl Halk (929, 930, 1039, 3034, 3060, 3662), Bursa İnebey (49), Manisa İl Halk (28) ve Bağdat Merkezi'l-Vatanî Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. Yazma nüshalar arasında karşılaştırma imkânı bulunamamıştır.

Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 267 varaktır. Varak ebatı 285x185 (210x105 mm.)'dir. Şal desen ebru kaplı cildbendi vardır. Yazmanın cildi kahverengi deri olup, klasik tarz soğuk gömme şemse cilttir. Daha fazla yıpranmaması için sonradan üzeri yeşil ipek kağıt ile kaplanmıştır. Cilt iç kapakları portakal rengi kağıtla kaplıdır.

19. NP/074 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Sûret-i Yâsîn*, Muslihuddîn Mustafâ b. Muhammed el-Kesteli<sup>21</sup> (ö. 896/1491). 1211/1796 tarihinde türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. 19 satırlı 80 varaktır. Varak ebatı 210x125 (150x70 mm.)'dir. Filigranlı ve âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Tüm sayfalar ince altın cetveli, serlevha sayfası kalın altın cetvellidir. Sayfa kenarlarında bulunan açıklamalar ayrıca kırmızı cetvelle cetvelenmiştir. Tezhip işçiliği iyidir. Cildi ve şirazesinde bozulmalar vardır.

20. NP/058 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Terceme-i Sûret-i Yâsîn*<sup>22</sup>, Alâuddîn Ali b. Huseyn el-Amasî (Alâuddîn Çelebî) (ö. 857/1453). Türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 19 satırlı 72 varaktır. Varak ebatı 215x145 (155x115 mm.)'dir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Vişne rengi deri cildinin miklep ve deffeleri mülemma şemse tarzındadır. Zamanla yıpranmış motifler farklı renk deriyi yansıtmaktadır. Avrupa su yolu filigranlı âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Unvan sayfası tezhibi ikilil tarzında çalışılmıştır. Tezhipli alan ince altın cetveli renkli ince arasularla daha belirgin hale getirilmeye çalışılmıştır. Besmele ibaresinin etrafı surebaşı tezhibi tarzında yapılmış olup, işçilik genelde kabardır. Serlevhası yeşil ve kırmızı altın ile hâkim siyah renk mürekkep kullanılarak yapılmıştır. Metin bulunduğu kısım kalın altın ve ince kırmızı cetvelle, derkenar kısmı ince altın cetvellidir. Cildi, şirazesini ve kağıt özellikleri iyi durumdadır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.



NP/058 İç Sayfa

21. NP/064 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Cüz'i Amme (I. Cilt)*, İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-Celvetî el-Bursevî (ö. 1137/1725). H.1231/M.1815 tarihinde el-Hâcc Hâfız Muhammed Emîn tarafından Arapça nesih hatla istinsah

<sup>21</sup> Mevlâ Kastallânî diye de bilinir. Müderrisliğinin vanı sıra Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık vapan Kestelî. Fâtih Sultan Mehmed tarafından saltanatının son yıllarında kazaskerlik görevine getirildi. Bir süre sonra kazaskerlik makamı ikiye çıkarılınca Rumeli kazaskerliğine tavin edildi. II. Bayazıt tahta geçtiğinde Kestelî'vi Rumeli kazaskerliğinden azletti ve kendisine 120 dirhem maas bağladı. Kestelî İstanbul'da vefat etti ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabri civarında bulunan Meyyit Kuyusu'na defnedildi. (Öngören, Reşat, "Muslihuddin Mustafa", *DİA*, XXI,269-271).

<sup>22</sup> Müellife ait Süleymaniye (İbrahim Efendi, 452) Kütüphanesi'nde *Tefsîr-i Sûret-i Yâsîn* adında yazma nüsha bulunmaktadır.

edilmiştir. 27 satırlı 200 varaktır. Nebe' (Amme) sûresinden Burûc sûresine kadar tefsir yapılmıştır. Varak ebatı 245x140 (170x80 mm.)'dir. Avrupa taç filigranlı, nohudi renk, âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Âyet bölümleri kırmızı, tefsir bölümleri siyah mürekkepledir. Tüm sayfalar ince altın cetvelli, serlevha sayfası kalın cetvellidir. Tezhibi sadedir. Cildi, şirazesı ve kağıt özelliklerinde hafif derecede yıpranma vardır.

22. NP/065 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Cüz'i Amme* (2. Cilt), İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-Celvetî el-Bursevî (ö. 1137/1725). H.1232/M.1816 tarihinde el-Hâcc Hâfız Muhammed Emîn tarafından Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 267 varaktır. Varak ebatı 250x140 (170x80 mm.)'dir. Burûc sûresinden Kur'ân'ın sonuna kadar tefsir yapılmıştır. Birinci cild ile aynı özelliklere sahiptir. Şirazesı dağılmıştır. Cildi ve kağıt özelliklerinde yıpranma vardır.

23. NP/045 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Cüz'i Amme*, İsmâuddîn İsmâil b. Muhammed b. Mustafa el-Konevî (ö. 1195/1781). H.1194/M.1780 tarihinde Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 29 satırlı 166 varaktır. Varak ebatı 230x165 (170x95 mm.)'dir. Avrupa harf filigranlı kağıt kullanılmıştır. Gel git desen ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt alt, üst kapak ve miklebi bülbül yuvası ebru, sırt ve sertap kısmı kiraz rengi deri ile kaplıdır. Şirazesı sağlam durumdadır. Sanatsal bir özelliği yoktur.

24. NP/066 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Molla Câmî*<sup>23</sup> (*Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*), Nûreddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Horasânî el-Câmî (ö. 898/1492). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 17 satırlı 130 varaktır. Varak ebatı 210x135 (130x70 mm.)'dir. Filigranlı âherli kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Bazı sayfaflarda su lekesi vardır. Tamir görmüştür. Şirazesı ve cildi iyi durumdadır.

183

25. NP/035 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Sûret-i Yûsuf*, Ahmed b. Abdullah el-Ensârî. Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 21 satırlı 184 varaktır. Varak ebatı 260x175 (170x90 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt vişne rengi deri olup alttan ayırma şemse örneğidir. Sırtı ve sertap kısmından tamir görmüştür. Kapak içleri siyah düz deri ile kaplıdır. Harf ve taç filigranlı Avrupa kağıt kullanılmıştır. İşçiliği kaba olan tek sayfa mürekkep serlevhası vardır. Bütün sayfalar ince altın cetvellidir.

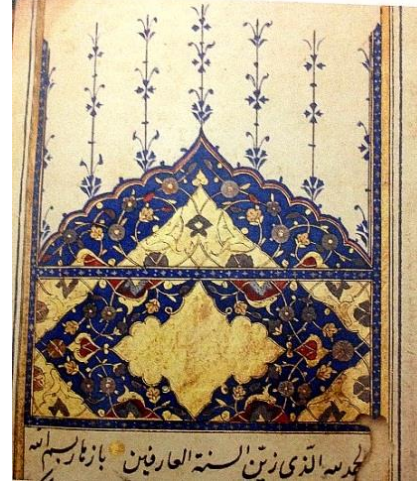
26. NP/069 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Sûret-i Yûsuf*<sup>24</sup>, Muslihuddîn Mustafâ b. Şa'bân el-Gelibolî Surûrî (ö. 969/1561). Arapça ta'lik

<sup>23</sup> Süleymaniye (Şehit Ali Paşa, 317) ve Atıf Efendi (Atıf Efendi, 172) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur. 1995 yılında İslam İslamoğlu tarafından "Molla Câmî ve Tefsîri'nden Fâtıha Sûresi" (edisyon kritik) adlı Yüksek Lisans tezi (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) çalışması yapılmıştır.

<sup>24</sup> Arapça olarak kaleme alınan bu eseri Surûrî, dost ve talebelerinin ısrarı üzerine kaleme aldığı söylemektedir. Eserin, Diyanet İşleri Başkanlığı (Merkez, 44, 95), Süleymaniye (İsmihan Sultan, 37; Kılıç Ali Paşa, 82; Serez, 251; Yazma Bağışlar, 23), Çorum Hasan Paşa (160), Manisa İl Halk (6689, 5336), Balıkesir İl Halk (57), Kastamonu İl Halk (2474) ve Ankara Millî (499,787) Kütüphanesi'nde yazma nüshası mevcuttur.

hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 19 satırlı 146 varaktır. Varak ebatı 215x135 (155x70 mm.)'dir. Sûrenin inzâl sebebiyle başlayan bu eserde âyetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Avrupa filigranlı âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Tüm sayfalar kırmızı cetveli, serlevha sayfası altın cetvellidir. Serlevha tezhibi basit ve sadedir. Cildi, şirazesı ve kağıt özellikleri iyi durumdadır.

27. NP/070 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîr-u Sûret-i Yûsuf*<sup>25</sup>, Ahmed b. Rûhullâh el-Ensârî (ö. 1008/1599). Arapça ta'lik hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 15 satırlı 274 varaktır. Varak ebatı 220x135 (150x65 mm.)'dir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. Kahverengi deri cildi mülemma şemse örneğidir. Şemse ve köşebentlerde hatayî grubu motifler, salbeklerde ise rûmî ve hatayî grubu motifler yer almaktadır. Makta<sup>26</sup>, temiz bir işçilik sergilenmektedir. Kapak ve miklebin iç kısımları siyah deri ile kaplıdır. Tüm sayfalar mavi kuzulu altın cetvellidir. Mürekkep unvan sayfası tezhibinde hakim renkler lacivert ve altındır. Serlevha tezhibinin işçiliği iyidir. Sayfalarda ve cilt kapağında birkaç kurt yeniği izlerine rastlanmaktadır. Cilt süslemeleri açısından kayda değerdir. Şirazesı normal durumdadır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.



NP/070 İç Sayfa

28. NP/048 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*<sup>27</sup> (*Tefsîru Ebi'l-Leys*), Nasr b. Muhammed el-Hanefî Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983). 961/1553 tarihinde Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. 21 satırlı 46 varaktır. Varak ebatı 215x160 (175x110 mm.)'dir. Kırmızı deri üzerine şal desen ebru kaplı cildbendi vardır. Miklebsiz ve şirazesı sağlamdır. Kenarları kararmaya

184

<sup>25</sup> Süleymaniye (Laleli, 174) Kütüphanesi'nde yazma nüshası vardır.

<sup>26</sup> Arapça "kesilen yer" anlamındadır. Kamış kalemin dil denilen kısmı kat' edilirken (kesilirken) yahut şakke edilirken (yarılırken) bıçağın ağzının zarar görmemesi ve kalemin uygun zeminde bu ameliyeye tabi tutulması için kullanılan alettir. Daha çok kemik, fildişi, abanoz gibi maddelerden imal edilmiştir. Makta'da kalemin oturduğu bir yuvası vardır. Zamanında, makta'nın daha pratik olması için cepte taşınanları da imal edilmiştir. Berk, Süleyman, *Hat San'atı, Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006, s. 77.

<sup>27</sup> Kaynaklarda *Tefsîru'l-Kur'ân*, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm* ve *Tefsîru Ebi'l-Leys Semerkindî* adlarıyla geçmektedir. Zeynuddîn Kâsım b. Kutlubugâ (ö.879/1474) tefsirin hadislerini tahrîc etmiştir. İbn Arabşâh diye bilinen Ahmed b. Muhammed (ö.854/1450) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. (Çelebî, Kâtip, *Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., I.442). Ahmed-i Dâî ve Musa İznikî tarafından da Türkçeye tercüme edilmiştir. (Çetin, Abdülbaki, "*Ebu'l-Leys Semerkindî Tefsîri*"nin Türkçe Tercümesi Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22, s. 53). Türkiye Kütüphanelerinde 100'den fazla yazma nüshası vardır. Bk. www.yazmalar.gov.tr, http://ktp.isam.org.tr/ (erişim 23 Ekim 2013). Eser, 1892 yılında Kahire'de 3 cilt, 1993 ve 2006 yıllarında Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir. İstanbul'da Mehmet Karadeniz'in tercümesi ile Özgü Yayınları (2008) ve Sezgin Neşriyat (1995) tarafından 6 cilt olarak Türkçe yayımlanmıştır.

yüz tutmuş kalın bir kağıda yazılmıştır.

29. NP/046 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*<sup>28</sup> (*Tefsîru İbn Kemâl Paşa*), Şemseddîn Ahmed b. Süleymân İbn Kemâl Paşa<sup>29</sup> (ö. 940/1534). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 26 satırlı 613 varaktır. Varak ebatı 220x160 (150x100 mm.)'dir. Bülbül yuvası ebru kaplı ciltbendi vardır. Vişne renk deri soğuk gömme şemse cilt örneğidir. Baş tarafına fihrist eklenmiştir. Şirazesı sağlamdır. Avrupa harf filigranlı kağıt kullanılmıştır.

30. NP/658-5 demirbaş numarada kayıtlı; *Tefsîru'l-Mevlâ*, Burhâneddîn Nâsır b. Abdusseyyid el-Harizmî el-Mutarrizî (ö. 610/1213). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 21 satırlı 4 varaktır. Varak ebatı 165x125 (140x95 mm.)'dir. 8 risâleden oluşan mecmuanın 5. risâlesidir. Nohudi renk kalın kağıt üzerine sade bir hatla yazılmıştır. Cilt bağlama yerleri ve sayfa kenarlarında önemli ölçüde su lekesi vardır. Yer yer hafif kararmalar görülmektedir. Cildi ve şirazesı iyi durumdadır.

31. NP/017 demirbaş numarada kayıtlı; *Tercüme-i Tefsîr-i Tibyân*<sup>30</sup> (*1. Cilt*), Muhammed b. Hamza el-Ayıntâbî el-Hanefî<sup>31</sup> (ö. 1111/1699). 1202/1787

<sup>28</sup> Kaynaklarda *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, *Tefsîru Kemal Paşazâde*, *Tefsîru İbn Kemâl Paşa* ve *Tefsîru İbn Kemâl* adlarıyla geçmektedir. Eser üzerinde Mustafa Kılıç (Erzurum, 1981) doktora çalışması yapmıştır. Tefsirle ilgili birçok tahkik çalışması yapılmıştır. Eserin Süleymaniye (Ayasofya, 125; Carullah, 69-70; Dügümlü Baba, 5; Esad Efendi, 59; Gülnuş V. Sultan, 1; Hacı Beşir Ağa, 10; Hacı Mahmud Efendi, 93; Halet Efendi, 19; İzmir, 66; Karaçelebizade, 19; Kılıç Ali Paşa, 44; Laleli, 123-125; Mehmed Ağa Cami, 17; Mihrişah Sultan, 13; Reşid Efendi, 34; Sultan Ahmed I, 29; Süleymaniye, 109; Şehid Ali Paşa, 78, 80; Yeni Cami, 20-23; Yeni Medrese, 1745), Atıf Efendi (Atıf Efendi, 98-99), Nuruosmaniye (189-190), Hacı Selim Ağa (Hacı Selim Ağa, 62), Köprülü (Fazıl Ahmed Paşa, 63-64), Murat Molla (Murat Molla, 59-60), İstanbul Millet (51-53) ve Çorum İl Halk (42-43) Kütüphanesi'nde yazma nüshası bulunmaktadır.

<sup>29</sup> Osmanlı müfessirlerindedir. Dönemin en önemli medreselerinde müderrislik yapmıştır. 932/1525 tarihinde Şeyhu'l-İslam olmuştur. (Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", *DİA*, XXV,238-240).

<sup>30</sup> *Muhammed Tefsîri* unvanıyla meşhurdur. Müellif, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı eseri Türkçeye çevirirken yaptığı ilave ve tasarruflarla kitap, bir tercümenin sınırlarını çoktan aşmış ve tercüme-telife dönüşmüştür. Müellif, tefsîrinin mukaddimesinde, Ayıntap ve Sivas'ta ilimle meşgul olduğunu, İstanbul'a geldiği zaman o devrin Şeyhülislamı Minkârîzade Yahya Efendi'nin delaletiyle padişah ile temas ettiğini ve bundan sonra *Tefsîr-i Tibyân*'ı tercüme edip iki yılda tamamladığını, iki nüsha olarak yazdığını, birini hükümdara takdim ettikten sonra diğerini de halkın okuması için vakfettiğini kaydetmektedir. Eser, 1821'de Kahire'deki Bulak Matbaatü'l-Âmire tarafından basılan (2 cilt) ilk Türkçe tefsir olma özelliğine sahiptir. Osmanlı toplumunda en fazla okunan tefsir kitabıdır. Cumhuriyetin ilanına kadar çeşitli yerlerde (Kahire, Beyrut, İstanbul vb.) yapılan 10'dan fazla baskısı, İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli kütüphanelerinde (İstanbul Süleymaniye, Ragıp Paşa, Millet, Ankara Milli, Manisa İl Halk, Bursa İnebey, Kastamonu İl Halk, Konya Karatay Yusufpaşa ve Çorum İl Halk Kütüphaneleri) 60'dan fazla yazma nüshası vardır. Kütüphane kataloglarında *Tercüme-i Tefsîr-i Tibyân*, *Tercüme-i Tibyân* ve *Tefsîr-i Tibyân* adlarıyla anılan *Tibyân Tefsîri* asıl itibarıyla Hıdır b. Abdurrahmân el-Ezdî el-Dimeşki'nin (ö.773/1371) h. 726 tarihinde yazdığı *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı Arapça tefsirinin Ayıntâbî Mehmed Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesidir. Eser, İstanbul'da Ahmed Davutoğlu tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek 1980 yılında Sağlık Kitabevi tarafından (4 cilt) ve Süleyman Fahir tarafından Türkçeye tercüme edilerek 1956 ve 1980 yılında Bütün Kitabevi tarafından (4 cilt) olarak yayımlanmıştır. (Arpa, Recep, "Ayıntâbî Mehmed Efendi'nin Tibyân Tefsîri ve Osmanlı Toplumundaki Yorum Değeri", yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, s. 4-5).

<sup>31</sup> Osmanlı âlimi ve müfessiri olan Tefsîri Mehmed Efendi, aslen Antep'li olduğu için Ayıntâbî, ömrünün büyük bir kısmını Sivas'ta geçirdiği için Sivasî ve tefsir ilmiyle çok uğraştığı için de

tarihinde Mustafâ b. Süleymân b. Hasan tarafından türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 279 varaktır. Varak ebatı 315x210 (220x120 mm.)'dir. Fâtîha sûresinin tefsiri ile başlar, Nahl sûresi ile biter. Alt kapağı bülbül yuvası ebru kaplı tamir görmüş cildbendi vardır. Yazmanın cildinin sırt ve miklep kısmı tamir görmüş olup, alt, üst kapak ve miklep bülbül yuvası ebru kaplıdır. İç kapaklar açık turuncu zemin üzerine simefşandır. Avrupa harf filigranlı kağıt kullanılmıştır. 1b sayfasında basit bir fihrist vardır.

32. NP/018 demirbaş numarada kayıtlı; *Tercüme-i Tefsîr-i Tibyân* (2. Cilt), Muhammed b. Hamza el-Ayıntâbî el-Hanefî (ö. 1111/1699). 1195/1781 tarihinde Mustafâ b. Süleymân b. Hasan tarafından türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. 31 satırlı 266 varaktır. Varak ebatı 315x210 (220x120 mm.)'dir. İsrâ sûresinin tefsiri ile başlar, Nâs sûresi ile biter. Bülbül yuvası ebru kaplı cildbendi vardır. Yazmanın sırtı ve miklebi tamir görmüştür. Alt, üst kapaklar ve miklebi kumlu hatip ebru ile kaplıdır. 1b sayfasında basit bir fihristi bulunmaktadır. Avrupa su yollu kağıt kullanılmıştır. 450-471 varaklar arası cetvelle çevrili olup, metin kısmı boş bırakılmıştır.

33. NP/043 demirbaş numarada kayıtlı; *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*<sup>32</sup> (1. Cilt), Ebu'l-Ferec Abdurrâhmân b. Ebi'l-Hasen Ali el-Bağdâdî İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1200). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 23 satırlı 321 varaktır. Varak ebatı 250x165 (220x130 mm.)'dir. Şal desen ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt tarçın rengi soğuk gömme şemse örneğidir. Şirazesı sonradan örülmüş olup sağlam durumdadır. Yan kağıtları Avrupa su yollu filigranlı kağıttır. Baş ve son kısmında su lekeleri ve yıpranmalar görülmektedir.

186

34. NP/044 demirbaş numarada kayıtlı; *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr* (2. Cilt), Abdurrâhmân b. Ali el-Bağdâdî İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1200). Arapça nesih hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi yoktur. 23 satırlı 276 varaktır. Varak ebatı 250x165 (210x120 mm.)'dir. Büyük boy hatip ebru kaplı cildbendi vardır. Cilt tarçın rengi soğuk gömme şemse örneğidir. Şirazesı sonradan örülmüş olup

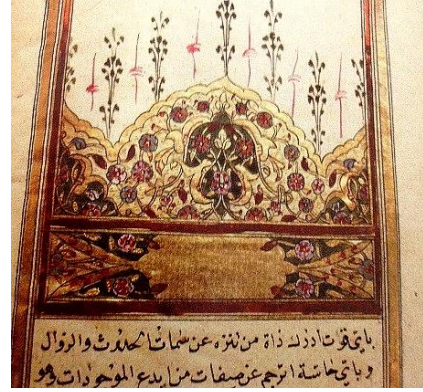
---

Tefsîri nisbesiyle anılmıştır. (Çalışkan, İsmail, "Tefsîri Mehmed Efendi'nin *Tefsîr-i Tibyân* Adlı Eserinin Osmanlı Dönemi Tefsir Faaliyetindeki Yeri ve Dönemin Siyasi-Sosyal Yapısı İçin Anlamı", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*, Erkam Matbaası, İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2011, s. 221).

<sup>32</sup> Müellif, çeşitli görüşleri ve meseleleri bir tertip altına sokarak, onu, insanları irşad edecek tarzda, açık ve ilmî bir şekilde yazmıştır. Bu tefsirde birçok çapraşık mevzular, sualler sorulup cevaplar verilmek suretiyle halledilmiştir. Tefsirde çok az münker ve isrâilî rivâyetler bulunmaktadır. (Cerrahoğlu, İsmail, "Abdurrâhmân İbnu'l-Cevzî ve Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr Adlı Eseri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1987, c. 54, sayı:1, s. 131-133). Eseri 2009 yılında İstanbul'da Abdülvehhab Öztürk'ün Türkçeye tercümesi ile Kahraman Yayınları tarafından 6 cilt olarak yayımlanmıştır. Diğer bazı baskıları şunlardır: (Eserin ilk baskısı) nsr. Muhammed Züheyr eş-Şaviş, Beyrut, 1964; el-Mektebetü'l-İslami 3. Baskı (9 cilt), Beyrut, 1984; nsr. Muhammed Züheyr eş-Saviş, Beyrut, 1984; Beyrut, 1987; thk.: Abdurrazzak el-Mehdî. Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1422; Dimeşk, 1967; Dâru İbn-i Hazm, el-Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut, 2002. Eserin dünyanın muhtelif kütüphanelerinde birçok yazma nüshası mevcuttur. Türkiye'de Beyazıt Devlet (Merzifonlu K.M., 88-89), Süleymaniye (Carullah, 225-227; Hacı Mahmud Efendi, 92; Rüstem Paşa, 39-40; Sultan Ahmed I, 31; Turhan 5. Sultan, 18), Ragıp Paşa (194), Millet (Feyzullah Efendi, 204-205), Murad Molla (Murad Molla, 101), Adana İl Halk (589), Diyarbakır İl Halk (1318), Bursa İnebey (119) Kütüphanesi ve Milli (24, 589, 4779) Kütüphane'de yazma nüshası mevcuttur. Bk. www.yazmalar.gov.tr, http://ktp.isam.org.tr/ (erişim 24 Ekim 2013).

sağlam durumdadır. Yan kağıtları Avrupa su yollu filigranlı kağıttır. Baş ve son kısmında su lekeleri ve yıpranmalar görülmektedir.

35. NP/061 demirbaş numarada kayıtlı; *Zebedü Âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr*<sup>33</sup>, Ahmed b. Abdullâh en-Nâsîh el-Bağdâdî Gurabzâde (ö. 1099/1688). 1172/1758 tarihinde Huseyn b. es-Seyyid el-Hâc Abdullâh tarafından türkçe nesih hatla istinsah edilmiştir. 27 satırlı 731 varaktır. Varak ebatı 205x135 (155x70 mm.)'dir. Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Yazmanın deri cildi kahverengi olup alttan ayırma tarzındadır. Köşebent ve şemselere uygulanan motiflerin kabartmaları kaba işçilik gösterir. Dendanlarına altın nokta ve tığlar yapılmıştır. Cildin yan yüzleri halkerlidir.



NP/061 İç Sayfa

Filigranlı, nohudi renk âherli kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmıştır. İktil tarz unvan sayfası bezemesi hatayî ve rûmî grubu motiflerden oluşan bir desenle işlenmiş olup, kaba bir işçiliği vardır. Tüm sayfalar altın cetvellidir. Serlevha tezhibi mürekkep tarzıdır. Bitiş sayfasında tezhip yoktur. Bazı sayfalarda nokta halinde kararmalar görülmektedir. Cildi ve şirazesini iyi durumdadır. Sanatsal özelliği ve değeri vardır.

36. *Mefâtihu'l-Ğayb*<sup>34</sup>, Fahrüddîn İbnü'l-Allâme Ziyâuddîn Ömer er-Râzî (ö. 606/1209). "Necip Paşa (NP)" kısmına ait eserlerin kaydedildiği katalogun sonunda yer alan "Ankara'ya Alınan Kitaplar" kısmında 02 demirbaş numarada kayıtlıdır. Arapça istinsah edilmiştir. Yazma, 1982 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Merkez Kütüphanesi'ne nakledilmiş olup, 61-1890 nolu galeride bulunmaktadır.

187

<sup>33</sup> Müellif, Kâdî Beydâvî ve Huseyn Vâiz-i Kâşîfi'nin tefsirlerinden istifade ederek bu tefsirini yazmıştır. Eser, Kütüphanelerin kayıtlarında *Zübâd Âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr*, *Zübdetü Âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr* ve *Zebedü'l-Mevâhib ve'l-Envâr* adlarıyla zikredilmektedir. Süleymaniye (Yazma Başışlar, 1436; Ayasofya, 213, 218, 218; Damat İbrahim, 75; Fatih, 274; H. Hüsnü Paşa, 26, 64; Hacı Beşir Ağa, 31; Hacı Mahmud Efendi, 45, 69, 113; Hacı Reşid Bey, 4; Hafid Efendi, 8; Hamidiye, 86; Kılıç Ali Paşa, 164; Lala İsmail, 13; Laleli, 189; Şehid Ali Paşa, 279), Beyazıt Devlet (Veliyyüddin Efendi, 420; Beyazıt, 306, 902), Konya Karatay Yusufâğa (8113), Nuruosmaniye (313-314), Diyarbakır İl Halk (1089) Kütüphanesi ve Milli (256, 3669) Kütüphane'de yazma nüshası mevcuttur. Eser, 1877 yılında İstanbul'da Rıza Efendi Matbaasında 2 cilt olarak neşredilmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul t.y., I. 248.

<sup>34</sup> Türkiye Kütüphanelerinde 150'den fazla yazma nüshası bulunmaktadır. Bk. [www.yazmalar.gov.tr](http://ktp.isam.org.tr/), <http://ktp.isam.org.tr/> (erişim 25 Ekim 2013). Yüzyıllardır İslâm âleminin değişik bölgelerinde (İstanbul, Mısır, Beyrut vb.) defalarca basılmıştır. Abdurrahman Muhammed'in 32 cilt olarak neşrettiği yazma güvenilir bir eserdir. İbrahim Şemseddin ve Ahmed Şemseddin *Fehârisu't-Tefsîri'l-Kebîr ve Mefâtihu'l-Ğayb* adıyla bir indeks hazırlamışlardır (Bevrut. 1990-1992). Eser, 1307 yılında İstanbul'da Şirket-i Sahafiyye-i Osmâniyye tarafından basılmıştır. Suat Yıldırım'ın başkanlığında Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, C. Sadık Doğru tarafından tercüme edilerek 2008 yılında İstanbul'da Huzur Yayınları ve 1991 yılında Ankara'da Akçağ Yayınları tarafından 23 cilt olarak yayımlanmıştır. *Mefâtihu'l-Ğayb Tefsîri*'nin 30 cildinin fihrist çalışması Yüksek Lisans tezleri olarak (Şahsım "Mefâtihu'l-Ğayb Tefsîri'nin 9.10.23. ve 24. Ciltlerinin Fihristi" Yüksek Lisans teziyle bu çalışmada yer almıştır.) çalışılmış, ancak bildiğimiz kadarıyla şu ana kadar henüz çalışmalar birleştirilerek neşredilememiştir.

37. *Tefsîr-i Isfahânî*. “Necip Paşa (NP)” kısmına ait eserlerin kaydedildiği kataloğun sonunda yer alan “Ankara’ya Alınan Kitaplar” kısmında 03 demirbaş numarada kayıtlıdır. Farsça istinsah edilmiştir. Yazma, 1982 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Merkez Kütüphanesi’ne nakledilmiş olup, 65-1889 nolu galeride bulunmaktadır.

### Sonuç

Tire Necip Paşa Kütüphanesi, keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir. Kütüphanede rivâyet, dirâyet ve tasavvufî tefsirlerin yanı sıra sûre ve cüz tefsirleri de bulunmaktadır. Tefsire dair yazma eserlerden Fahrüddîn er-Râzî’nin *Mefâtihu’l-Ğayb* adıyla meşhur *Tefsîr-i Kebîr* ve *Tefsîr-i Isfahânî* gibi eserler, bilim açısından olduğu kadar, usta hattatların kaleminden çıkmış ve önemli kişilere sunulmuş değerli ve paha biçilmez tezhipli nüshalardandır. Kütüphane, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Letâifü’l-Kur’ân* gibi nüshası sadece bu kütüphanede bulunan çok değerli yazma eserleri bünyesinde barındırmaktadır.

Burada tanıtmaya çalıştığımız tefsire dair 67 eserden 8 yazma eserin sanatsal özelliği ve değerinin olduğu görülmektedir. Tanıtılan eserlerden bazıları üzerinde çalışılmış, baskısı yapılmış ve ilim dünyasına kazandırılmıştır. Bazıları ise gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Listede yer alan bazı eserler aynı eserin farklı nüshasından ibaret olsa da tefsir literatürümüze zenginlik kattığı muhakkaktır.

188

### Bibliyografya

Akgül, Muhittin, “Ebu Mansûr el-Matûrîdî ve *Te’vilâtu’l Kur’ân*”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2001, sayı: 4.

Arpa, Recep, “Ayıntâbî Mehmed Efendi’nin *Tibyân* Tefsîri ve Osmanlı Toplumundaki Yorum Değeri”, yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.

Bayraktar, M. Sami, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2003, Sayı:11.

Berk, Süleyman, *Hat San’atı, Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006.

Birişik, Abdülhamit, “Osmanlıca Tefsir Tercümeleri ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifi’nin *Mevâhib-i Aliyye’si*”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, İSAM, İstanbul 2004, c. 17, sayı:1.

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz.: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınevi, İstanbul t.y.



Cerrahoğlu, İsmail, “Abdurrahmân İbnu'l-Cevzî ve *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr* Adlı Eseri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1987, c. 54, sayı:1.

Çalışkan, İsmail, “Tefsîri Mehmed Efendi'nin *Tefsîr-i Tibyân* Adlı Eserinin Osmanlı Dönemi Tefsir Faaliyetindeki Yeri ve Dönemin Siyasi-Sosyal Yapısı İçin Anlamı”, *Osmanlı Toplumunda Kur'ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*, Erkam Matbaası, İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2011.

Çetin, Abdülbaki, “*Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsîri*'nin Türkçe Tercümesi Üzerine”, *Türkiyât Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2007, sayı: 22.

*DİA (TDV İslâm Ansiklopedisi)*, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul 2006.

Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1988.

İsam Kütüphanesi, <http://ktp.isam.org.tr/> (online kaynak).

Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

Nizami, K.A., “Fettenî, *DİA*.”

Öngören, Reşat, “Muslihuddin Mustafa”, *DİA*.

Seber, Abdülkerim, “Te'vilâtü'l-Kur'ân'dan Necm Sûresi Tefsiri: Tercüme-Tahlil-Mukayese”, *Bilimname Dergisi*, Kayseri 2006, sayı: 11.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazmaları, [www.yazmalar.gov.tr](http://www.yazmalar.gov.tr) (online kaynak).

Tire Necip Paşa Kütüphanesi (İzmir).

Tuğlu, Nuri, “Mâturîdî Kelâm Ekolu Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi”, doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003.

Turan, Şerafettin, “Kemalpaşazâde”, *DİA*.

Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Türk, Nurdoğan, “Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Tefsire Dair Yazma Eserler I (Necip Paşa Kısmı)”, basılmamış makale, 2013.

Yıldırım, Ali İhsan, “Tire Kütüphanesi”, *DİA*.

Yıldırım, Ali İhsan, *Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu I*, Tire, 2003.

Yıldırım, Ali İhsan, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi Tezhipli Yazmalar Kataloğu*, Seçil Ofset, İstanbul 2011.

Yıldırım, Suat, "İmâm Mâturîdî'nin Te'vilâtu'l-Kur'ân Tefsiri", *Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi*, İstanbul 2010, sayı: 90.